

POGOVOR Ivo Jevnikar o svetniškem redovniku in knjigi "Ruah. Vetje Duha"

Slovinci premalo poznamo p. Corteseja

Kdor pride v stik z zgodbo p. Placida Corteseja (1907–1944), težko ostane ravnodušen. Odličen poznavalec življenja in dela "mučenca zaradi ljubezni do bližnjega" oz. "mučenca zaradi molka" je upokojeni tržaški časnikar Ivo Jevnikar, ki je nedavno sodeloval tudi pri izdaji dvojezične knjige Ruah. Vetje Duha. Da bi nam o svetniškem redovniku kaj več povedal, smo ga povabili pred mikrofonom.

P. Placida Corteseja morda ne poznajo vsi. Kako bi ga predstavil?

Gre za minorita, o katerem točno niti ne vemo, kateri etnični skupini je pripadal, kajti v Istri je to v raznih obdobjih težko natančno definirati. Zdi se, da je bil oče italijanskega izvora, mati hrvaškega, dejstvo pa je, da so ga starši pod Avstrijo vpisali v hrvaško zasebno Ciril–Metodovo šolo. Zato je nemogoče, da bi bili kakšni hudi italijanski iredentisti ali kaj podobnega. Odraščal je v večkulturnem okolju v mestecu Cres na otoku Cres. Ko je še kot otrok začel zahajati v minoritski samostan sv. Frančiška, so bili tam v glavnem hrvaški patri. Vse se je spremenilo leta 1918, ko je Italija osvojila tudi tisti predel in tudi na cerkvenem področju je prišlo do stroge ločitve: hrvaški patri so morali oditi, prišli so patri iz padovanske minoritske province, tako da je p. Placido nadaljeval z obiskovanjem samostana v bolj italijanskem okolju. Zanimivo je, da si je že kot 13–letnik želel postati redovnik. Poslali so ga v Camposampiero v okolico Padove. Nato je študiral v Padovi in Rimu. V nekaterih pismih je uporabljal tudi hrvaške izraze; svojcem je pisal, naj mu pošljejo šolske knjige v hrvaščini, jeziku, ki se ga je naučil in ga ni hotel pozabiti. Za nas Slovence je izredno pomembna vloga, ki jo je odigral med drugo svetovno vojno. V Padovi je opravil svoje poslanstvo v baziliki sv. Antona. Tam je imel pred tem nekaj disciplinski incident: eden izmed njegovih spovedancev ga je namreč prosil, da bi posegel v Vatikanu, ker je njegova punca šla v najstrožji ženski samostan in on bi jo rad videl. P. Placido je šel do Rima prosit za to, kar je bilo v tistih časih nekoliko nenavadno; zato so ga za nekaj let kazensko poslali v Milan. Od tam se je vrnil kot direktor založbe in revije Il Messaggero di Sant'Antonio. Tako se je izkazal, da je

naklado povečal s 300 na 800 tisoč izvodov. Postavil je na noge tiskarno z rotacijskimi stroji, ker navadni stroji take naklade niso zmogli. V padovanski baziliki je bil tudi zelo priljubljen spovednik. Nato se je začelo obdobje, ki ga je tudi stalo življenje in zaradi katerega ga lahko štejem za mučenca zaradi ljubezni do bližnjega in zaradi molka. Italijanska vojaška oblast je postavila eno izmed koncentracijskih taborišč tudi v novi vojašnici v okolici Padove, v Chiesanuovi. Tja so pošiljali večinoma Slovence, pa tudi Hrvate. Takrat so v Padovi študirali nekateri študentje ljubljanske univerze, med njimi tudi poznejša znana kardiologinja Majda Mazovec, poznejša zdravnica Marija Ujčić in Marija Slapšak. Ta dekleta so imela ali sorodnike ali prijatelje ali sošolce v Chiesanuovi. Svoji iz Ljubljane in drugih predelov Slovenije so se obračali nanje, da bi jim nesli kaj hrane, obleke, denar, zdravila ali necenzurirano pošto. Toda za civiliste je bilo zelo težko priti do taborišča. Tri dekleta so izvedela, da obstaja pater, ki spoveduje v baziliki sv. Antona in govori tudi hrvaško. Šla so k njemu in ga prosila, naj jim pomaga. On se je najprej ustrašil, saj je propaganda fašističnega režima govorila, da so to krvoločni komunisti, ki pobijajo italijanske vojake itd. Že naslednji dan pa je pristal, saj je razumel, da so ljudje, bratje. Ko je bil enkrat v taborišču, se je popolnoma spremenil. Videl je, da taboriščniki trpijo, da ogromna večina ni imela čisto nič opraviti z nasiljem, bili so mladi in stari, ki so jih zajeli na cesti ob raznih racijah ali požigih vasi. In je začel redno zahajati v taborišče. Za hrano je organiziral široko mrežo, pomoč je prejemal tudi iz goriške nadškofije, iz Trsta je pošiljal hrano v Padovo tudi msgr. Jakob Ukmar. Na svojem kolesu je p. Cortese pod kuto nosil v Chiesanuovo različno blago. Tudi znotraj taborišča si je ustvaril ožji krog sodelavcev, slovenskih katoliških laikov, vendar razkol v matici se je pokazal tudi v taborišču; on pa je skušal biti pravičen do vseh. Italijanska taborišča niso bila uničevalna kot nemiška, v njih pa so vladali slabe razmere, pomanjkanje in velika dezorganizacija. Stanje teh, ki so bili v vojašnicah, je bilo z zunanjo pomočjo bolj znosno. V Chiesanuovi – tudi zaradi te pomoči – zato ni bilo toliko žrtev kot na primer na Rabu, v Gonarsu ali drugod.

V kasnejšem obdobju je bil Cortese vpleten tudi v nekatere antinacistične dejavnosti. Septembra 1943 je omenjeno taborišče razpadlo, vojaki so zbežali, del internirancev so

takih, ki so umrli, ker niso hoteli izdati tovarišev. To drži, nihče ne trdi, da so svetniki samo tisti, ki so na oltarju. Cerkev pač najde določene primere, da jih da za zgled in za posrednike. Za

zajeli Nemci, veliko jih je pobegnilo. Zbežalo je tudi ogromno zaveznških vojakov iz okoliških taborišč za vojne ujetnike, ki so hoteli priti v Švico ali k svojim četam, kar ni bilo enostavno; tudi to je poglavje zase. Podobno je bilo z Judi, to poglavje patrove pomoči je še najmanj raziskano. Bili so tudi poskusi, da bi p. Corteseja razglasili za "pravičnega med narodi", da bi tudi on dobil obeležje v Yad Vashemu v Jeruzalemu. Obstajajo pričevanja, za zdaj pa še ni dovolj natančnih podatkov. Vemo pa, da je pomagal tudi njim. Obstaja pa čisto slovensko poglavje, ko so se na patra naslonili tudi člani nekomunistične odporniške skupine okoli obveščevalca iz Vauhnikovega omrežja Jožeta Golca, ki je takrat deloval v Trstu. Zgodba o aretaciji p. Corteseja je znana: 8. oktobra 1944 ga je nekdo poklical iz samostana, naložili so ga v avto, odpeljali v Trst in za sobrate je "izginil". Razširil se je glas, da so ga peljali v taborišče v Bocen, dejansko pa se je izkazalo, da je umrl v Trstu. V bunkerju gestapa na trgu Oberdan so ga tako mučili, da kdor ga je srečal v začetku novembra 1944, je rekel: "Ta ne more preživeti." Ivo Gregorc, ki je bil skupaj z Zoranom Mušičem v istih kletnih prostorih, ga je srečal v predsobi zasliševalca Fritza Zimmra: bil je v takem stanju, da ga skoraj ni prepoznal. Posredujeval je njegove zadnje besede: "Molči in mol!" Nekateri pripominjajo, da je bilo med vojno ogromno

Corteseja se ve, da ni odprl ust. Nemci so namreč hoteli vedeti, kdo so bili njegovi sodelavci. Zato je bil strašno mučen. Med vsemi znanci je vladalo prepričanje, da je vse delal iz ljubezni do bližnjega, ne pa iz političnih, ideoloških ali drugih razlogov. Zato mislim, da je bila upravičena pobuda goriškega nadškofa p. Antona Vitala Bommarca, ki je sprožil beatifikacijski postopek. Ko se je v Trstu končala škofijska faza, ki jo je vodil msgr. Ettore Malnati in je želela dokazati

tudi mučeništvo, so v Rimu spodbudili še nove raziskave, da bi potrdili njegove izredne junaške kreposti. Zadeva je najprej očitno obstala na kaki polici; ko je strokovnjak napisal "positio", je pa šla precej gladko skozi zgodovinsko komisijo, z dopolnili brez ugovorov tudi skozi teološko komisijo ter komisijo škofov in kardinalov. Papež je dal "nihil obstat", da se Cortese razglasi za častitljivega v pričakovanju na čudež. Lepo bi bilo, da bi se ljudje sedaj priporočali tudi p. Corteseju. **P. Cortese je bil urednik**

revije, torej človek pisane besede. Svoje glavno poslanstvo pa je opravil s pogumom molka ...

Njegov glavni biograf, p. Apollonio Tottoli, se zelo pogloblja prav v vprašanje njegovega molka. Težko je se živjeti v tiste čase. P. Cortese je verjetno ocenil, da je to najbolj dosledno, kar lahko naredi. Zavedal se je, kaj tvega, a očitno ni hotel kompromitirati nikogar. Noben sodelavec iz slovenske skupine ni bil aretiran ...

Pred kratkim je v dvojezični izdaji izšla knjiga z naslovom Ruah. Vetje Duha. Kako je prišlo do nje?

Letos poteka 80–letnica Cortesejeve smrti. Zato se je ponudila priložnost tudi za knjigo, ki je pravkar izšla. Besedilo je tržaška ustvarjalka Elena Blancato izdala že pred leti, prof. Marija Cenda ga je prevedla in Radijski oder predvajal po radiu. Sama avtorica pa je želela, da bi delo izšlo tudi v slovensčini. Pridobila je Sklad Libero in Zora Polojaz, da podpre zamisel, in skupaj z Mladiko smo knjigo le izdali. Predsednica Sklada dr. Vlasta Polojaz ji je napisala predgovor.

Kdaj si ti sploh prvič slišal za p. Corteseja?

Spoznal sem ga iz članka Vojka Arka v Zborniku Svobodne Slovenije iz leta 1967. Star sem bil 13 let, sem pa že marsikaj prebiral ... Nekaj je ostalo v podzavesti. Kasneje sem Arku pisal in ga tudi prosil za nekaj podrobnosti. Prišel sem do drugih imen in pisaril po vsem svetu. Velikokrat sem se srečal z duhovnikom Petrom Šorlijem, ki je bil tudi v Dachauu, vse to sva premlevala, marsikaj je znal povedati. In zgodba se je nadaljevala ...

Knjigi si prispeval svoj delež. V zgodovinskem okviru si podrobno in natančno opisal Cortesejevo življenje. V 15 straneh je ogromno podatkov. Koliko raziskovanja je za vsem tem?

Od polovice 80. let prejšnjega stoletja dalje sem kar precej raziskoval, enkrat bolj intenzivno, drugič manj. Z Gregorcem sem se srečal v Ženevi in Ljubljani, z Mušičem v Benetkah itd. Zavedam se, da sem marsikoga razočaral, ker gradiva nisem pravočasno objavil. Marsikoga – zlasti sorodnike, ki so obujali spomine – sem tudi spravil v jok ... Od tega sem doslej zelo malo objavil; še čaka, če bom kdaj to zmožel, a bilo je zelo koristno za beatifikacijski postopek. Nadškof Bommarco je

naročil p. Tottoliju, naj napiše Cortesejevo biografijo kot temelj za prihodnje raziskave. Ta se je zelo zavzel in navdušil ter odprto raziskoval, z njim sem sodeloval, spraševal me je za nasvete, posredoval sem mu slovensko literaturo. Napisal je odlično knjigo, čeprav v začetku o njem ni vedel nič. Za knjigo Ruah je dr. Vlasta Polojaz vztrajala, naj napišem zgodovinski pregled. Strmil sem to, kar se danes ve o Corteseju, in o tem, na kakšni točki je postopek. Mislim, da bralec lahko dobi temeljne informacije.

Si torej tudi ti vpleten v sam postopek?

Bil sem član zgodovinske komisije, ko je škofijsko sodišče v Trstu vodil msgr. Malnati. Bil sem tudi zaslišan kot posredna priča ("de auditu a videntibus"), nekaj sem moral napisati, veliko podpisovati. To je zgodba za več romanov ...

Si morda odkril kaj, česar prej nihče ni vedel?

O stikih s Slovenci je bilo malo znanega. To, da je Cortese umrl v Trstu, tudi ni bilo jasno. Jaz sem to domneval, potem pa sem v Londonu našel pričevanje angleškega padalca, ki je bil zaprt skupaj s patrom na trgu Oberdan in je rekel: "He was shot." ("Bil je ustreljen." Op. p.) Vse svoje vojake, ki so bili zaprti v Nemčiji, Italiji ali na Japonskem, so angleške oblasti zaslišale; poseben formular je bil posvečen vojnim zločinom. Padalec se je spominjal "župnika iz Padove" in vsega, kar so mu Nemci v palači na trgu Oberdan naredili. Bommarco pa je našel pričevalko, ki je potrdila smrt v Trstu in še dodala, da so ga nato sežgali v krematoriju Rižarne. Zgodovinske raziskave pa se še nadaljujejo. Zanje si zelo prizadeva vicepostulator iz Padove p. Giorgio Laggioni. **Veliko let si torej kot časnikar na Rai–u delal le nekaj metrov stran od palače, v kleti katere je umrl p. Cortese?** Da, čeprav se tega nismo zavedali. Celice so po vojni uničili, kot je ob 20–letnici konca druge vojne v svojih spominih za Primorski dnevnik zapisal odv. Frane Tončič, ki je bil tudi tam – podobno kot Boris Pahor. Kletni prostori pa še obstajajo. Vsaj dvakrat smo tam imeli kakšno komemoracijo. Zadeva ni bila znana, kot se v mestu malo ve o drugih celicah, ki še obstajajo. Morali bi jih zaščititi!

S 5. STRANI Pogovor: Ivo Jevnikar o svetniškem redovniku in knjigi "Ruah. Vetje Duha"

Slovenci premalo poznamo p. Corteseja

Bo 80-letnica aretacije in smrti p. Corteseja primerno obeležena?

Minoriti organizirajo od 8. do 10. oktobra romanje v Trst in na Cres; vabljeni so tudi slovenski in hrvaški patri oz. predstavniki obeh Cerkev. V Trstu bo 8. oktobra ob 11. uri maša v Rižarni, ki jo bo – verjetno ob somaševanju tudi kakega slovenskega škofa – daroval tržaški

škof Trevisi. Obisk se bo nadaljeval na Cresu, kjer bosta maši darovala škof iz Krka in hrvaški minoritski provincial. Hrvati se močno zavzemajo za p. Corteseja, večkrat imajo tudi molitve za beatifikacijo. Na Cresu zdaj živi tudi p. Ljudevit Maračić, med drugim nekdanji spovednik pri sv. Petru v Rimu, ki se je močno navdušil za p. Corteseja: imenuje ga

“creski Kolbe”. Po Tottolijevi knjigi je napisal svojo knjigo za hrvaško publiko. Mislim, da Slovenci premalo poznamo Corteseja. Arko, ki je prvi pisal o njem, trdi, da je on umrl zaradi nas! V baziliki v Padovi še vedno stoji Cortesejeva spovednica, spremenjena v spominski prostor: lepo bi bilo, ko bi se Slovenci, ki radi obiskujejo Padovo, vpisali v knjigo

priprošenj, ki je tam na voljo. **Razveseljivo je videti, da obstajajo svetniki, ki so živeli v naši polpretekli zgodovini ali celo v zadnjih desetletjih, in ki imajo moč, da nas znajo očarati in prevzeti, nam spremeniti življenje. Kako in zakaj je p. Cortese osvojil tebe?**

Spoznavati sem ga začel iz zgodovinske radovednosti. Osebno rad poudarjam, da

je lik, ki je povezal Slovence, Hrvate in Italijane: živel je tu in delal za vse, brez predsodkov. Drugič pa izpostavljam, da je bil človek, ki je odgovarjal na izzive časa: prej je pisal za časopis, v času vojne pa je moral pomagati. Bil je pravičen do vseh: pomagal je pripadnikom treh že omenjenih narodov, pa tudi zavezniškimi vojakom,

Čehom, Judom. Na začetku je bil precej “tradicionalen” redovnik; ko pa je stopil v taborišče, je spoznal krivice, ki jih je delal režim. Znal je torej spoznati resnico in primerno ukrepati. Ni se držal v ozadju, temveč je bil aktiven. Tudi drugi so med vojno darovali življenje, p. Cortese pa je zgled, ki ga je Cerkev našla. Dobro je, da imamo tudi take vzore.